
10. "הכול זוכרים את המראה מראש ההר"

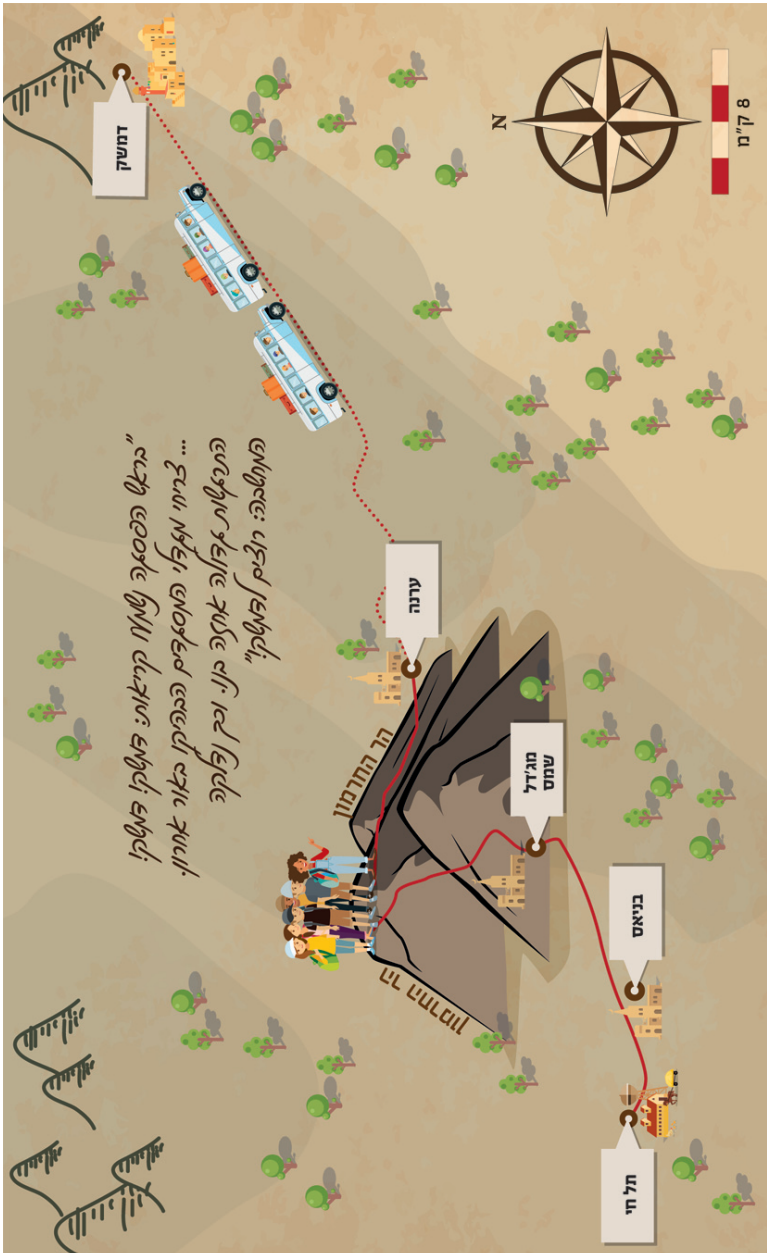
טיול המחנות העולים לחרמון ולדמשק, 1933

תנועת הנוער המחנות העולים נוסדה בשנת 1926. בקיץ 1933 התקיים מחנה עבודה ארצי, השני במספר, של התנועה בתל חי. המחנה נמשך שבועיים לכל החניכים, ושבוע נוסף לשכבה הבוגרת בלבד. בשבוע זה, 27 עד 30 באוגוסט 1933, הם ערכו מסע רגלי מתל חי לפסגת החרמון. כשהגיעו לפסגה החליטו, בשונה מהתכנון המקורי, לרדת לדמשק שבסוריה (אז שטח מנדט צרפתי).

תיאור מפורט של הטיול נשמר בספרו של רפי טהון, שהיה אז בן 17, מדריך ומרכז השכבה הצעירה במחנה.¹ התיאור להלן כולל את הטיפוס לחרמון, וסיפור הביקור בדמשק יובא בהמשך.

הלכנו לחרמון והגענו לדמשק
לפני עלות השחר קמנו. קדימה! עולים לחרמון. מנומנמים, רחצנו את פנינו, תרמילים על השכם, עמדנו בשורה להתפקד. "מפקד, מפקד דום!" היה קורא מנהל המחנה. "לימין הישר!" לפי הראשון בשורה כשהראש מופנה בחזקה לימין. "עיניים שור!" מחזירים מבט קדימה. "היפקד" צועק המפקד. "חת"

1 רפי טהון, הלכנו לחרמון והגענו לדמשק, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1979.



צועק הראשון, "תים" קורא השני וכך הלאה. על המדריך לזכור את מספר המטיילים ותו לא. רשימת שמות לא היתה נהוגה באותם ימים [...]

התפקדנו. 97 במספר עם המפקד.

חושך על פני הארץ ואנו פותחים בצעידה. עולים אל הכביש המוליך ממטולה לראש פינה וכעבור דקות אחדות אנו פונים מזרחה. בדרך לא סלולה, זו הדרך העוברת ממערב למזרח אל הבניאס.

אנו הולכים ושרים והשחר כבר מאיר. אנו שומרים על הליכה צופית, תחילה בשלשות ובזוגות, ככל שהדרך מאפשרת, והנה מתארכת השורה בקצב הזמרה והמפוחית: "עצי שיטים עומדים", "ארץ זבת חלב ודבש". ומכיוון שנדלה אוצר השירים, וכלל גדול הוא שאין חוזרים פעמים על שיר אחד, נמצא הפטנט ושרים מספרים: עשרים ואחת, עשרים ושתים, עשרים ושלוש ארבע חמש [...]

כאשר הגענו אל מג'דל שמס, [...] מדריכנו קיבלו את הסכמת נכבדי הכפר שנלון בגורן, קנו לנו פיתות וגבינה ויחד עם מעט המזון שהבאנו עמנו – שבענו.

יום שני לטיול. אנו צועדים בעקבות החמרים ששכרנו, שחימרו אחר שני החמורים ושתי הפרדות. [...] הבהמות שנטלנו עמנו נשאו את ארגזי המזון ואת השמיכות, אבל לא מים.

[...] שורת ההולכים נתארכה. אחדים פיגרו ונותרו מאחור. נאלצנו לערוך הפסקות מנוחה תכופות יותר. [...] אל הפסגה הגענו בטרם שקיעה. אך עוד לפני שדרכנו על הפסגה ממש נשמעה הקריאה: שלג! שלג!

ובעוד ניצב אני על אותו גל אבנים שבראש הפסגה נשמעו קריאות: דמשק! דמשק! אחדים מן המטיילים עמדו עשרות

מטרים צפונה ממקומי והצביעו כלפי מטה. רצתי למקום עומדם והנה, לא יאמן. דמשק אכן שם למטה. [...] צריחי מגדלי המסגדים הבהיקו באור אחרון. התרגשות גדולה אחזה בנו. מה? היא קרובה כל כך? חבר'ה! בואו ניגש לשם, קרא אחד. באמת! למה לא? ענו לו בקריאות. וכך נדלקה המחשבה, כזרם חשמל עברה בין כולנו: רוצים לדמשק!

כאשר התחלנו להסתדר לשינה, נוכחנו שלא לכל המטיילים יש מקום לינה. ובחוף היה קור מקפיא. השמיכות שלקחנו עימנו לדרך היו מעטות ולכן נדחקנו כולנו אל תוך המערה ושכבנו בצפיפות, זה בצד זה, שורות שורות, ובכל זאת לא נעשה לנו חם יותר. שלושה וארבעה חברים ניסו להתכסות בשמיכה אחת, הכול משכו זה מזה ולכולנו היה קר.

יום שלישי לטיול. חושך, והמדריכים קוראים ומאיצים בנו לקום. מיד הגחנו שפופים והזדקפנו בחוף. היינו לבושים כולנו במכנסים קצרים, ועטופים בשמיכות חיכינו לזריחה. עמדנו ופנינו למזרח.

פתחנו בצעידה. הכיוון ברור, בתחילה היה המדרון מתון, אולם עד מהרה נעשה תלול יותר ויותר. [...] ואתה כבר אינך יכול ללכת ונאלץ אתה לרוץ. וקבוצות המטיילים כולה גולשת במדרון המשופע. הזריזים בקפיצות גדולות ובריצה, בדרדור אבנים, ועדר אדם גולש נשפך מטה עם האבנים. קרוב לצהריים הגענו לכפר [עדנה, בסוריה].

בין תנועה צופית לתנועה רעיונית

תנועת המחנות העולים נוסדה כשילוב בין תנועה צופית לתנועה רעיונית. בשנות העשרים של המאה ה-19 התקיימו קבוצות צופים

לצד בתי הספר ביישובים העבריים (פרק 7), אך הצופיות לא סיפקה את הצרכים של בני הנוער הבוגרים. כתב על כך יצחק כפכפי, מקבוצת המייסדים של המחנות העולים:

אמנם כבר קיימת בארץ "הסתדרות צופים" בערי הארץ ואף במושבות אחדות, אולם זו עוסקת כמעט רק בצופיות לשמה, מספקת עניין לילדים קטנים בלבד, ובקושי גם למספר נערים מתבגרים הנוטים להמשיך בהתעסקות בצופיות ובהדרכתה לאותם ילדים קטנים.²

הצופים, באותה העת, לא הגדירו לבוגריהם יעד הגשמה מחייב ואף לא חינוכו את הנוער לקראת הגשמה.³ מצב זה עורר את חיה ריים, בוגרת הגימנסיה הרצליה משנת 1926, לארגן חוג נוער מבין תלמידי כיתה י"א בגימנסיה הדוגל בהגשמה חלוצית ציונית. כך כתבה באותה שנה בכתב העת "הנוער והארץ", תחת הכותרת: "שאלת הבוגרים בארץ":

מוסד הגימנסיה הרצליה בתל אביב מונה כיום כ-850 תלמיד ותלמידה. לפנינו חומר אנושי רב כמות שהיה עלול להיות ברכה לנו, ושכיום רישומו אינו ניכר. [...] אני רואה רק עובדה אחת, כי 90 אחוז מהבוגרים שואפים לעזוב את הארץ ועוזבים אותה בהזדמנות הראשונה. [...] דעתי היא כי [בדומה ל]ארגון הנוער העובד, דרוש מאוד גם ארגון נוער לומד. [...] אם התלמיד מגיל 14-15 יתרגל לשמוע על אודות השאלות העיקריות של חיינו: שאלת כיבוש העבודה, פיתוח

2 יצחק כפכפי, שנות המחנות העולים – עשור ראשון, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1975. עמוד 59.

3 נעם אבן, המסע אל ההגשמה החדשה בתנועות הנוער, הוצאת מת"ן, 2014.

החקלאות, רעיון הקבוצה והמושב – בקיצור על שאלת בניין הארץ, [...] אז נזכה אולי לראות 90 אחוז מבוגרינו נשארים בארץ לעבודה ולבנין, ורק 10 אחוז נעים לאוניברסיטאות בחוץ לארץ.⁴

בשלבם הראשונים של התגבשות הקבוצה פנו התלמידים למורה ברוך בן יהודה. כך הוא תיאר בזיכרונותיו:

באחד הימים בקיץ תרפ"ו נתבקשתי להענות לפגישה פרטית עם כמה מהם [...] הם התאוננו על חסר סיפוק מהלימודים בלבד ועל רצונם לקבל תשובות על בעיות רבות המטרידות אותם [...]

זכורה לי פגישה שניה בגן העבודה של הגמנסיה על אחד הספסלים [...]

שבתאי: אבל מה צריך להיות הרעיון המרכזי בפרשת הציונות שאתה מציע לנו להתעניין בו?
אני: מובן, רעיון העבודה וההגשמה.
שבתאי: אורו!

אווו זה פירושו היה: לכך חייבנו. עתה אתה איתנו ואנחנו איתך!

בשיחה זאת או בשיחה אחרת סמוכה לה הושם היסוד להקמת חוג קבוע להתעניינות ברעיון העבודה בציונות. כמקור, ממנו שאבנו חמר לקריאה ושיחות, שמש הכרך הגדול של "הפועל הצעיר".⁵ היינו מתאספים במקומות שונים, לרוב בבתים פרטיים, יושבים שפופים סביב הכרך

4 חיה ריים, שאלת הבוגרים בארץ, בתוך: כפכפי, שם, עמודים 57-58.

5 הפועל הצעיר היה הביטאון של מפלגת הפועל הצעיר, ומשנת 1930 ביטאון של מפא"י. התפרסמו בו מאמרים ברוח הציונות הסוציאליסטית של אותם ימים. הכותבים היו ממיטב הסופרים והמנהיגים של היישוב העברי.

הגדול, אחד קורא בו קטעים נבחרים ומוכנים מראש, ואחריו היינו משוחחים, ואני הייתי מסכם, מוסיף ומרחיב. חוג זה הוא הוא אבי תנועת החוגים.⁶

בשנת 1927 נפגשו חברי הקבוצה עם חי יששכרוב, שהוזכר כבר בספר כאחד ממנהיגי הנוער בצופי הגימנסיה הרצליה. לאחר שסיים את לימודיו בשנת 1921 הוא יצא לברלין שבגרמניה, שם למד לתואר מהנדס. במקביל ללימודיו היה מדריך בתנועת הנוער היהודית בלא-ווייס (פרק 4). יששכרוב סייע בידי הנערים לארגן את פעולתם. הוא הציע לקרוא לקבוצה "חוג", ופעל לייסוד חוגים דומים בבתי ספר נוספים.⁷ ב-1928 נוסדה תנועת "חוגי הנוער הלומד", או בקיצור "החוגים".

בשנתיים הבאות התאחדו החוגים עם כמה מקבוצות הצופים בארץ: לגיון הצופים בירושלים, וקהילות הצופים בפתח תקווה ובחיפה (שפעלו בנפרד מהצופים המשוטטים של בית הספר הריאלי). הצורך באיחוד נבע מחסרונה של הצופיות בפעילות החוגים. כך כתבה אחת ממדריכות החוגים בתל אביב:

חסר לנו מה שיש בצופים: חיצוניות, עבודה מעשית וכו'. העבודה היא בעיקר עיונית. קוראים, משוחחים ורק חלק קטן מהפגישה מוקדש למשחק. [...] השטח העיוני מפותח אצלנו יותר מדי, והרגשנו בצורך להכניס עבודה צופית לגיל הצעיר.⁸

6 ברוך בן יהודה, סיפורה של הגימנסיה הרצליה, הוצאת הגימנסיה, 1970. עמוד 266.

7 בנימין בן דוד (עורך), חי יששכרוב יששכר, הוצאת משפחתו 2009. עמוד 38. וכן: כפכפי, שם, עמוד 73.

8 כפכפי, עמוד 241.

לאחר איחוד זה, בשנת 1931, נקבע לתנועה השם "המחנות העולים", שמשמעותו – מחנות זמניים שעולים להגשמה חלוצית.

מאפייני המחנה והטיול

שילוב של צופיות, בירור רעיוני והכשרה לחלוציות נחזור אל תיאור המחנה בתל חי ונראה כי שולבו בו פעולות משלושת התחומים שהיו ביסוד המחנות העולים: צופיות, בירור רעיוני והכשרה לחלוציות.

בתחום הצופי היה המחנה עצמו מבוסס על לינה באוהלים בתנאי שדה ובישול עצמי. שולבו במחנה מספר טיולי יום לפי שכבות הגיל – לבניאס, למטולה ולמפל התנור, לעמק החולה ולמבצר הבופור (כיום בלבנון). כמו כן מוזכר בתכנית משחק "התנפלות על תל חי".⁹ טהון כתב על מחנה הצעירים: "גם במחנות ובמשחקים צופיים העסקנו את הקטנים. המשחק האהוב על הכול היה סימני דרך".¹⁰

בתיאור הטיול לחרמון מזכיר טהון את הצופיות מספר פעמים. תחילה מוזכר המפקד הצופי לפני היציאה לטיול, ובהמשך נכתב: "אנו שומרים על הליכה צופית, תחילה בשלשות ובזוגות, ככל שהדרך מאפשרת". וגם זה: "כשהגיע המאסף נחו אנשיו קמעה, עד שנשמעה השריקה לקום. המשרוקית – היתה אז מכשיר שימושי ביותר. היינו יוצאי תנועות צופיות, אשר נעשו לתנועה חלוצית, אך גינוני הצופיות נשמרו, בעיקר בטיולים ובמחנות".¹¹

9 כפכפי, עמוד 372.

10 טהון, עמוד 14.

11 טהון, עמוד 11.

בתחום הרעיוני נערכו טקסים, פעילות תרבות ומפגשים עם אנשי המקום.

בתחום ההכשרה לחלוציות כללה תכנית המחנה ארבע עד שש שעות עבודה ביום בקיבוץ כפר גלעדי ובתל חי. בין השאר: סיקול והכשרת שטח לנטיעת חורשה, סיוע בהקמת בניין בכפר גלעדי, בניית גדר סביב קבר האחים (חללי הקרב בתל חי) וסיור וצביעת חדר האוכל בתל חי.

הדרכה והובלה בטיול

בראש מחנה העבודה עמדו שניים מוותיקי התנועה: אלישע סולץ, שהיה אז בגיל 22, ממייסדי קהילת הצופים בפתח תקווה ואחר כך ממייסדי קבוצות החוגים בהרצליה וברעננה; ויוסף ריסקין, בן 21, יליד עין גנים שלייד פתח תקווה ובאותם ימים חבר קבוצת החוגים בעין חרוד.

אל הטיול לחרמון הצטרפו כמובילים שני שליחים מבוגרים יותר מקיבוצי התנועה: חיים בן אשר, בן 29, מקיבוץ גבעת ברנר, ונחום בנארי, בן 40 מקיבוץ עין חרוד.

ההדרכה במחנה הייתה בידי חניכי השכבה הבוגרת, תלמידי כיתות י"א-י"ב. הם גם הובילו את הטיולים הקצרים שהיו במהלך ימי המחנה. על הביקור במבצר בופור כתב טהון: "לא ידענו אז כמעט דבר על תולדות המבצר ועל קורות מקימיו. מדריך לידיעת הארץ לא הלך עמנו, אבל הדבר לא גרע מהנאתנו ומסיפוקנו."¹²

בטיול לחרמון, בקטע שאין בו דרך סלולה, ממג'דל שאמס לפסגת ההר, הם שכרו את שירותיו של מורה דרך בן הכפר שהוביל אותם. למורה הדרך הצטרפו חמרים שנהגו בשני חמורים ושתי פרדות.



מנוחה לארוחה קלה בעת ההעפלה לחרמון, 1933.
(צילום: נפתלי פרח)

טהון מספר שאחר הצהריים, ביום הטיפוס לחרמון, עזבו החמרים את הקבוצה וחזרו לכפרם.

טיול שכבה בוגרת

כאמור, במהלך מחנה העבודה התקיימו מספר טיולים קצרים. הטיול לחרמון שונה מהם, בראש ובראשונה כיוון שיועד רק לשכבה הבוגרת. כאשר מצמצמים את זכות ההשתתפות בטיול לקבוצה בכירה מוגדרת, בהכרח מקנים לטיול מעמד מיוחד. דבר זה כשלעצמו הופך אותו לטיול "גדול". על האווירה שנוצרה בסיום מחנה הצעירים כתב טהון:

המחנה הכללי הסתיים. הצעירים נשלחו הביתה, ונותרה רק השכבה הבוגרת. האוהלים פורקו. חלס! נפטרנו מעולם של הזאטוטים, מן ההדרכה, מן האחריות הכבדה. היינו חופשיים לנפשנו. לא עוד מדריכים אחראים. עתה מותר לנו מה שאסרנו על חניכינו. ולפנינו הטיול הגדול!¹³

טיפוס לפסגה של הר

הרים ופסגותיהם משכו את תשומת הלב מאז ומתמיד. הם מבטאים בנוף את הקשר בין האדמה לשמים, ומכאן שעבור בני האדם הם מייצגים את הקשר בינם לבין האלים. בכל התרבויות ברחבי העולם נמצא פסגות הרים מקודשים, כפי שמעיד הפסוק: "על ראשי ההרים יִזְבְּחוּ" (הושע ד' י"ג).

בטיולים, השיא הטופוגרפי של ההר מסמל את שיאו של הטיול. בתיאור הטיול לראש ההר מזכרים הקושי שבטיפוס והצורך בעזרה הדרתית בין המטיילים. לנוכח אלה, ההגעה אל הפסגה היא ההישג האישי והחברתי. הצלחנו, התגברנו, ניצחנו. הנה תיאור הטיפוס לחרמון מפי אחת המטיילות:

כשהיה מישהו נעצר בדרך מחמת עייפות, או כל תקלה אחרת, היתה השורה כולה נעצרת וממתינה. אולם כל אחד מן הצועדים בשורה עשה כמיטב יכולתו, ואף מעבר לכך, כדי לא לעכב את השורה. הלכנו שעות רבות וארוכות, הדרך היתה שוממה וככל שהגבהנו לעלות נתקצרה הנשימה, לשוננו דבקה לחכנו.

המאמץ הפיזי הקשה, והערבות ההדרתית בין יחיד לקבוצה, מגיעים לפורקן עם ההצלחה:

וכשבסופו של יום הגענו לפסגה המיוחלת – רצנו כמטורפים לחבוק וללקק את השלג הקפוא ששרד על אחד ממדרונות ההר.¹⁴

14 עדה מיכאלית, הטיול לחרמון, בתוך: כפכפי, שם. עמוד 373.

תבנית דומה נמצא גם בתיאור של טהון:

והמחנות העולים – עולים, ממשיכים להתפתל במעלה ההר,
נסרחים ועולים – והפסגה מהם והלאה. הכול צחיח, אפילו
חם, ומסביב רק הרים וסלעים מכל עבר.

והתמורה למאמץ עבורו הייתה:

מחזה נורא הוד התגלה לי מראש ההר. העין רצה אל ארבע
רוחות השמים ואינה שבעה. העולם כולו פרוש, כביכול,
מתחתיו. הרים והרים מקרוב ומרחוק. מימי לא עמדתי
בנקודת תצפית מדהימה ומרשימה שכזאת!¹⁵

תעוזה, סיכון, גבורה והתגברות

בטיול יש כמה עדויות לתרבות של הסתכנות יתר – הליכה עד
הקצה, שנועדה להעצים את חוויית ההתרגשות לקראת הטיול
ובמהלכו ואת עוצמת הסיפוק שחווים לאחר שחוזרים מהטיול.
הטיול מחייב מאמץ גופני לשם התגברות על קשיי הדרך. דבר
זה נכון במישור האיש – כל מטייל מתגבר על עייפותו וממשיך
בהליכה הקשה; ונכון גם במישור החברתי – הקבוצה יחד, תוך
ערבות ועזרה הדדית, מתגברת על הקשיים. בכלל זה: עייפות,
מכשול פיזי, פחד, צמא, רעב וכדומה.¹⁶

ככל שהמכשול או הקושי בטיול גדול יותר, כך גדל גם הסיפוק
מהצלחה והתגברות עליו. נוצר כאן מעגל המזין את עצמו: כל טיול
צריך להיות קצת יותר נועז וקצת יותר מיוחד כדי שהוא ייחרט
בזיכרון כמעשה הצלחה, בהשוואה לטיולים קודמים.

15 טהון, שם. עמודים 39–40.

16 גיל גרטל, דרך הטבע, ספרית הפועלים, 2010. עמוד 309.

הנה דוגמאות מתוך הטיול לחרמון: ראשית, יעד הטיול – החרמון. בעוד ימי הטיול במהלך המחנה כללו אתרים קרובים כגון מטולה והחולה, הרי השכבה הבוגרת ערכה, לאחר שהצעירים עזבו, את הטיפוס הנועז והקשה אל פסגת החרמון. זה לא רק הגובה הטופוגרפי. בדומה לטיולים שהוזכרו בפרקים קודמים לים המלח ולחבלי המדבר, גם החרמון היה באותן שנים ארץ מרוחקת ובלתי מיושבת, שעצם ההגעה אליה יש בה מידה רבה של תעוזה.

דוגמה נוספת היא גינוני ההליכה. כך כותב טהון על מספר חניכים שבירידה מהחרמון, במדרון התלול, גלשו בישיבה: "בטיול הולכים רק ברגליים! הליכה של צופים! ואפילו במקומות מסולעים או בנחלים היינו מקפידים שלא להיאחז או להיעזר בידים. והנה – להתחלק על הישבן – מעשה כפירה מחפיר!"¹⁷

כלומר, לא רק שטיפסנו אל פסגת הר גבוה במיוחד, בארץ לא מוכרת ומרוחקת במיוחד, אלא עשינו זאת ללא עזרת הידיים. אנחנו לא רק גיבורים, אלא גיבורים כפליים.

דוגמה שלישית היא משמעת המים שהונהגה באותן שנים בטיולים: "נשאנו עמנו מים במימיות בלבד. ואיסור חמור הוטל עלינו שלא ללגום ממים אלה. משטר המים היה חמור מאוד בימים ההם."¹⁸ משמעת המים, כפי שהונהגה באותה תקופה, כללה קיצוב של מנת שתייה של ליטר מים לאדם לכל היותר, למשך יום שלם, גם בעת פעילות מאומצת באקלים חם.¹⁹ ההנחה הייתה שניתן לחשל את החניכים ולהרגיל את גופם לשתייה מועטה בתנאים קשים.

17 טהון, שם. עמוד 48.

18 טהון, שם. עמוד 36.

19 יורם אפשטיין, "מסע אילת מטולה – המחקר שהביא את הקץ על משמעת המים", הרפואה הצבאית (כתב עת), כרך 8, חוברת 1, דצמבר 2011. עמודים

מלבד זאת, הדבר נעשה כדי להנחיל משמעת צבאית, ושליטה של המפקד ביתרות המים ובמועדי השתייה. במשמעת המים, שמטרתה היו חינוכיות, היה משום סיכון חיים, ושנים מאוחר יותר היא בוטלה.

הביקור בדמשק

הדוגמה הבולטת מכול לפעילות חריגה ומסוכנת בטיול זה, היא הביקור בדמשק:

תכנית הטיול המקורית הייתה לרדת מהחרמון לכיוון מערב, אל מרג'־עיון, ומשם ללכת דרומה למטולה וחזרה לתל חי. משראו את דמשק מפסגת ההר, התעורר אצל המטיילים הרצון לבקר בעיר.

צריך לזכור שבאותן שנים סוריה וישראל טרם היו קיימות כמדינות עצמאיות. שטח ישראל, פלשתינה, היה תחת מנדט בריטי, ושטח סוריה היה תחת מנדט צרפתי. לא הייתה מניעה לביקורים הדדיים, אלא שהיה צריך לקבל לשם כך אישור מעבר בין המדינות.

כאשר הגיעו המטיילים לבניאס, ביום הראשון לטיול, הם חצו את הגבול בין שטחי המנדט הבריטי לצרפתי. היה להם אישור מוקדם לכך, ומעבר הגבול התנהל ללא תקלות. עם זאת, לא היה בידם רישיון לבקר בדמשק. הדברים נכתבים כדי להבהיר שהביקור בדמשק לא היה מסוכן מבחינה ביטחונית. המטיילים לא הלכו לבקר בארץ אויב. עם זאת, הייתה כאן עבירה על הנהלים, ושינוי לא מתואם בתכנית הטיול.

בבוקר היום השלישי לטיול הם ירדו מהחרמון בכיוון מזרח, אל הכפר הקרוב שראו בנוף – הכפר ערנה. כאן הובהר להם שדמשק נמצאת כחמישים קילומטרים משם, ואינה במרחק הליכה קצרה כפי שסברו. בעוד הקבוצה ממתינה בכפר נסע מי מהם יחד עם כמה מאנשי הכפר לדמשק, לשכור שם אוטובוסים. בערב הם הגיעו בנסיעה לעיר ונסעו

ישר לבניין המשטרה המרכזי, על מנת לבקש אישור ביקור בעיר ולהעביר הודעה לישראל על שינוי מסלול הטיול. המשטרה המקומית, כנראה לנוכח שעת הלילה, אישרה להם להעביר את הלילה בדמשק, אך עם בוקר הם הועלו על אוטובוסים שהחזירו אותם אל מעבר הגבול בבניאס. את הלילה הם העבירו בבניין בית הספר היהודי המקומי. על קבלת הפנים ברובע היהודי בדמשק כתבה עדה מיכאלי:

יש הנוגעים בנו כאילו ביקשו להיווכח שאכן יהודים אנו מארץ ישראל, יהודים של ממש ולא חלום שהם חולמים. ויש השואלים: "מאין אתם?", "בירושלים הייתם?" רקדנו ושרנו עד שעת לילה מאוחרת, ורבים מהנוער היהודי המקומי משתלבים במעגלנו.

[...] את דמשק העיר כמעט ולא ראינו, אבל עם גולת דמשק נפגשנו, והיתה זו בשבילנו הצברים חוויה גדולה.²⁰

טהון כתב בזיכרונותיו:

והם באים, מתכנסים ושמחים בנו. מחצלות נפרשות על הארץ וכיבוד מובא לכבודנו. ואנו כבר רעבים כהוגן, ועטים על הפיתות הטירות והחלבה המתוקה. [...] מששבענו, פתחנו בשירה, ומשירה – בהתלהבות גוברת לריקוד. הורה, מעגל של הורה ממלא את חצר הרובע היהודי. ומעגל בתוך מעגל. אנו מושכים אלינו מיהודי המקום ורבים מצטרפים לריקוד.²¹

כשבוע לאחר הביקור שלחה מזכירות התנועה סכום כסף ליהודי

20 כפכפי, שם. עמוד 374.

21 טהון, שם. עמוד 54.

דמשק, שמיימנו את עלות האוטובוסים אשר הסיעו את המטיילים חזרה לבניאס. לכסף צורף מכתב:

לחברינו החלוצים בדמשק, שלום מארץ ישראל.
ביקורנו החטוף והארעי אצלכם, לא איפשר לנו פגישה מלאה עם בירורים בשאלות המעניינות אותנו ואתכם. [...] אתם בגולה לא זכיתם עוד לעלות ארצה־ישראל ואנו כבר בארץ ונושמים את אוירה ובונים את הריסותיה. [...] אחים יקרים אנחנו מחכים לעלייתכם, הארץ זועקת אליכם, אל ידיכם ונשמותיכם.²²

מתיאורי המטיילים ומנוסח המכתב נראה כי הם חוו את הביקור כשליחות הצלה ליהודים אסורים בגלות נידחת. אולם נראה כי החוויה המיוחדת הייתה מנת חלקם של המטיילים יותר מאשר של יהודי דמשק. אחד מהם, אליהו כהן, שעלה לארץ לימים, כתב כך:

אני זוכר שכיבדו אתכם במאכל ובמשקה. אמנם עניים הם רוב היהודים, אבל לא עד כדי כך שלא יכלו לכבד אתכם. ואני זוכר את השירה והריקודים. הפתעת בואכם לא היתה רבה כל כך. באותם ימים היו מגיעות אלינו קבוצות מטיילים מן הארץ, ובראש אחדות מהן עמד עזריאל ברושי.²³

עזריאל ברושי היה מחנך ואיש ידיעת הארץ. הוא עמד שנים רבות בראש מדור הטיולים של הסתדרות העובדים, והיה מקבוצת "המדריכים הנוודים" (פרק 9). ואכן בין טיולי הסתדרות העובדים היו גם טיולים לעבר הירדן, לסוריה, ללבנון ולמצרים.

22 טהון, שם. עמוד 61.

23 טהון, שם. עמוד 56.

זיכרונות משותפים מהטיול

לסיכום כלל החוויות והתיאורים מהטיול ראוי להדגיש היבט נוסף למקומו של הטיול בסדר יומם של חניכי התנועה.

בשנת 1979 כתב רפי טהון: "הכול זוכרים עד היום את המעין הקטן והקר בדרך אל הפסגה, את המראה מראש ההר, את הלינה במערה, את הזריחה, את 'רוצים לדמשק!', את הקקאו מן השלג המזוהם, את הגלישה אל הכפר [...]"²⁴

אבל זה כלל לא משנה אם אכן כולם זוכרים את מה שטהון זוכר. החשוב הוא שהוא, בבגרותו, האמין וכתב שכולם זוכרים. הטיול מספק לקבוצת המשתתפים בו אוצר גדול של חוויות משותפות. מכאן חשיבותו של הטיול.

מדובר בקבוצת צעירים שהגיעו ממקומות שונים בארץ, ואחר כך התפזרו למקומותיהם. המשותף להם היה שכולם היו חניכי המחנות העולים. לאחר הטיול התעבה מרכיב זה של שותפות – הם לא רק חניכים ובוגרים של אותה תנועה, אלא יש להם מאגר של זיכרונות משותפים. הם התאמצו יחד בטיפוס על ההר, הם חוו יחד את מראה הנוף מהפסגה, הם ישנו יחד בקור ובצפיפות במערה והם הסתכנו יחד בביקור בדמשק הרחוקה.

הטיול, אם כך, הוא אוסף זיכרונות משותפים היוצר מכנה משותף בין כל האנשים שהשתתפו בו, אוצר של חוויות מיוחדות שחוו יחד.